

Regionální prvky v díle Egona Hostovského

Václav Sádlo

Náchod

Podle posledních poznatků žil Egon Hostovský ve svém rodišti pouze do maturity. Rodiče i sestry dokonce Hronov opustili ještě před ním, takže se sem poté vracel již jen ojedinelé. Dalšími místy jeho životní pouti byly v Čechách Pardubice, Praha, Opočno. Během dvojí emigrace žil poté v Belgii, Francii, Portugalsku, USA, Norsku a Dánsku. Přesto Hostovského nejvýraznější inspirací zůstal kraj jeho mládí. Spisovatelův románový alter ego Jan Bareš ve *Všeobecném spiknutí* říká: „[...] od roku 1938 zažil jsem tolik, že by to stačilo na tři překypující životy, a přece pro většinu toho, co mě od té doby potkalo, najdu aspoň stínovou podobu ve svých letech dětských a jinošských“ (HOSTOVSKÝ 1998: 35). Tady jistě najdeme vysvětlení, proč se Egon Hostovský ve svém díle, ať již vznikalo kdekoli, k Náchodsku stále vrací. V tomto ohledu však nebyl sám. Z jeho předchůdců možno jmenovat Boženu Němcovou a Aloise Jirásku, kteří vytvářeli ve vztahu k tomuto kraji svá nejlepší díla. Po něm to byl například Josef Škvorecký, který přiznává, že většinu svých děl věnoval také právě Náchodu a Náchodsku. Navíc tematicky rovněž z období svých středoškolských studií. Současný literární kritik a publicista Jiří Peňás tyto poznatky zobecnil tvrzením, že kdyby naše země byla přirovnána k lidskému tělu, náš národ by si na Náchodsku „uložil cosi jako své srdce, své citové jádro“ (PEŇÁS 2007: 36).

Markéta Klouzková ve své studii *Motiv domova a rodného kraje* v díle Egona Hostovského uvedla zajímavý postřeh, že v jeho dílech je to především rodný kraj, k němuž se vrací jako k jistotě a věnuje mu krásné vzpomínky (srov. KLOUZKOVÁ 2013: 73). Některé z nich ostatně najdete jako motto v jednotlivých kapitolách naší knihy *Egon Hostovský a jeho radosti života* (HOSTOVSKÁ, SÁDLO, SVOBODOVÁ 2018). Svůj vlastní domov však ale pozitivně nevidí. Tak tomu je v románech z třicátých let *Černá tlupa*, *Žhář* a *Dům bez pána*, „jejichž děj se často odehrává v nehostinných interiérech, které neposkytují pocit bezpečí a jistoty [...]“. Hrdinové uvedených románů žijí v domech s chladnou a neosobní atmosférou“ (KLOUZKOVÁ 2013: 74). Hostovského pojetí domova se sice poněkud mění v dílech z jeho prvního exilu, kdy si teprve naplno uvědomil, o co přišel, avšak v jednom z posledních děl vzniklých v době druhé emigrace, v románu *Všeobecné spiknutí*, Jan Bareš opět s láskou vzpomíná na své rodné město, byť se ve skutečnosti jedná o místo jeho gymnaziálních studií Náchod. To se však ani v této knize nedá říci o jeho vzpomínkách na rodný dům.

Ve svém příspěvku *Autobiografické prvky v románu Všeobecné spiknutí* jsem na konferenci ke třicátému výročí úmrtí Egona Hostovského zde na půdě Filozofické fakulty Univerzity Karlovy před patnácti lety uvedl, že v tomto existenciálně laděném

díle autor místo svých středoškolských studií i po tak dlouhé době neobyčejně věrně popsal (např. přerod podhorského městečka v moderní město továrního textilu, odpovídající počet obyvatel, troje noviny apod). Nové poznatky za uplynulých patnáct let tuto teorii jen potvrzují. Třeba prezentace díla Jiřího Wolkra na komunistických schůzích studentem Janem Barešem má svou oporu v reálně existujícím Dělnickém divadle ve Velkém Poříčí, které bylo za první republiky v severovýchodních Čechách pojmem. Prezentovala se zde díla levicových autorů (kromě Jiřího Wolkra Marie Majerová, Ivan Olbracht či Josef Hora). Někteří z nich se představení osobně zúčastňovali. Samozřejmě zde nemohl chybět ani Zdeněk Nejedlý. V pojednáních o Dělnickém divadle se uvádí osobní účast studenta Egona Hostovského. Protože to bylo v době jeho druhé emigrace, je zde nazýván *rozkolísaným intelektuálem*.

Množství regionálních prvků však najdeme i v dalších Hostovského dílech. V knize *Dům bez pána* je sice jako místo děje uváděn Starkov. Toto městečko nacházející se na Náchodsku má dnes 655 obyvatel. Hostovského stejnojmenná lokalita má však 12 tisíc obyvatel, kostel na náměstí a nad ním zámek na kopci porostlém bezem (díky páteru Regneru Havlovickému známému z Jiráskovy kroniky *U nás*), reálku a Kladskou ulici. To všechno jsou údaje popisující podobně jako ve *Všeobecném spiknutí* reálný Náchod. Toto město uváděné zkratkou N. je rovněž místem středoškolských studií i pro hlavní hrdinu z novely *Úkryt* inženýra Pazourka, který se zde na abiturientském sjezdu setkává se spolužákem Fischerem z Broumova. Nemůžeme tak být na pochybách, že se i tentokrát jedná o Náchod. Zkratku N. zřejmě autor použil jen proto, že kniha vyšla v USA uprostřed války v roce 1943 a mohla by se dostat do nepovolných rukou. Z Náchoda také pochází Václav Novák, jedna z postav knihy *Cizinec hledá byt*. S ním se setkává v New Yorku v hospodě U Páva hlavní hrdina románu doktor Marek. Pro změnu hlavní postava knihy *Sedmkrát v hlavní úloze* Josef Kavalský je nalezen jako malé dítě ve vlaku na trati Choceň – Broumov a posléze osvojen a vychováván statkářem Kavalským z Broumova, od něhož dostal jméno. Konkrétní uvedení tohoto spoje v románu vzniklém v emigraci má svůj reálný základ v tom, že tudy jezdil student Hostovský v době svých středoškolských studií do Náchoda.

Hostovského ovlivnění zážitky z Náchoda jde tak daleko, že sociálně demokratické *Podkrkonošské rozhledy*, do nichž zde jako středoškolský student přispíval a činí tak i jeho alter ego Jan Bareš ve *Všeobecném spiknutí*, najdeme již v jeho předchozích dvou knihách, byť s nepatrně pozměněným názvem. V povídce Příběh básníka Zdeňka Ondříka z triptychu *Tři starci* je to dokonce v obdobné situaci: „Maturoval s velikou slávou, uměl cizí řeči, celé město bavil kritikami místního ochotnického divadla, jež psal pod průhlednou šifrou do Podkrkonošského hlasu“ (HOSTOVSKÝ 1997: 155). V povídce Pomsta z knihy *Osamělí buřiči* vyšlé dvacet let po odchodu Hostovského z Náchodska se pro změnu opakovaně objevují „Podkrkonošské proudy“. I použití této nové kombinace má svůj vztah k náchodským reáliím. Vedle *Podkrkonošských rozhledů* totiž v Náchodě současně vycházely národně socialistické *Lidové proudy*. Autor uvedeným způsobem oba názvy spojil.

Jakýmsi exkurzem v románu *Všeobecné spiknutí* je Barešova vzpomínka na jeho setkání se starostou Českého Slavíkova po druhé světové válce. Ten vzpomíná, jak se během jeho starostování ve 20. století několikrát změnil stát, pod nějž tato obec spadala. Po každé takové změně začínal svůj proslov vždy stejně a občané byli spokojeni. To se změnilo až po odtržení Českého Slavíkova od zbytku republiky v roce 1938, kdy

jej inzultovali „hnědokošiláči“. Obec Slavíkov se sice nedaleko od Hronova skutečně nachází, ale bez uvedeného přívlastku, zatímco jen o něco dál je Česká Metuje. S tímto přídomkem proto, že vedle ní ještě existovala Německá Metuje. Přestože v té první byla značná převaha českého obyvatelstva, připadly po mnichovské zradě obě tyto obce pod Velkoněmeckou říší (Böhmisch Matha a Deutsch Matha). Zdá se, že Egon Hostovský měl na mysli právě tento dějinný paradox.

Již jsme uvedli, že místo Hostovského středoškolských studií Náchod se objevuje v jeho knihách s tímto původním názvem několikrát. S jeho rodištěm je tomu ale naopak. Pojmenování Hronov nikde v jeho beletrii nenajdeme, i když víme, že toto město měl několikrát na mysli. V případě románu *Černá tlupa* jej uvádí jako Záchlumí a v knize *Žhář* vyšlé o tři roky později je to Zbečnov. Tento název vznikl kontaminací městečka Hronov a vesnice Zbečník, která je dnes jeho součástí. Alespoň v jednom případě se tento kontaminovaný název objevuje již v *Černé tlupě* („lup zatím schoval ve zbečnovské vyschlé studni“ HOSTOVSKÝ 1933: 114).

Egon Hostovský uvádí i další jména lokalit, které stejně jako v případě Stárkova neodpovídají předloze. Tak tomu je například v případě Lipové Lhoty v románu *Sedmkrát v hlavní úloze*. Jediná lokalita tohoto jména se nachází až u Domažlic. Naopak v románu *Žhář* jsou vedle neexistujícího Zbečnova uvedeny jen další dvě obce, Vysokov a Zárybnice. Ty však nejen reálně existují, ale jsou dokonce nezaměnitelné. V případě Vysokova, dějiště jedné z bitev války 1866, nacházejícího se dokonce na protilehlé straně od Náchoda, než bylo Hostovského rodiště, se dle *Dopravního místopisného lexikonu obcí Československé republiky* z roku 1928 jedná o jedinou obec s tímto názvem. Zárybnice jsou sice v České republice dvě, ale Egon Hostovský měl jistě na mysli tu u Opočna, odkud pocházela jeho první žena, kde často pobýval, a nikoliv tu u Benešova.

Omezený časový prostor nám umožňuje další reálné lokality spjaté s Náchodskem pouze zmínit. V řadě Hostovského děl se objevuje řeka Metuje. Je to přirozené. Protéká přece samotným Náchodem i Hronovem a třeba Police nad Metují i Nové Město nad Metují jí mají přímo v názvu. V severovýchodních Čechách se nachází Neratov uváděný v povídce Pomsta v *Osamělých buřících* či Horní Teplice v povídce Záhada ze stejné knihy. V *Domě bez pána* se opakovaně objevuje Radechov. Taková lokalita sice na Náchodsku neexistuje, ale v Náchodě se vlévá do Metuje potok Radechovka, podle něhož dostaly název obce Dolní a Horní Radechová.

Ke krajině svého dětství se Egon Hostovský vracel i ve svých dílech, jejichž hlavní děj se odehrával v místech jeho pobytu během první a druhé emigrace tisíce kilometrů od domova. Již víme, že tomu tak bylo například v knize *Sedmkrát v hlavní úloze* či v novele *Úkryt* nebo *Cizinec hledá byt* a samozřejmě ve *Všeobecném spiknutí*. Orlické hory se nečekaně mihnou v románu *Půlnoční pacient*.

V Hostovského dílech se objevuje řada postav, jejichž reálné předlohy pocházejí také z Náchodska. Je jí především spisovatelův otec Josef Hostovský. Stal se předobrazem dědečka Karneta v románu *Černá tlupa*, hospodského v románu *Žhář*, ústředního hrdiny v povídce Pomsta z knihy *Osamělí buřiči*, ale také záhadného nebožtíka, o jehož poselství se přou sourozenci v románu *Dům bez pána*. Nenáviděný ředitel náchodského gymnázia a profesor matematiky Jindřich Spal se stal modelem pro tyranského profesora Karase v raném Hostovského románu *Stezka podél cesty*. Jako gymnaziální ředitel Ferdinand Skála vystupuje v románu *Všeobecné spiknutí*. V této knize se objevuje i oblíbený Hostovského profesor češtiny Josef Matouš s nepatrně pozměněným jménem

Matyáš. Spisovatelův o rok mladší spolužák Jiří Žantovský (otec známého politika a diplomata Michaela Žantovského), s nímž měl Hostovský ambivalentní vztahy, je uváděn již ve *Žháři* jako Rudolf a ve *Všeobecném spiknutí* jako Jiří Beck. Hostovského kamarád z dětství klempíř Josef Jirman, s nímž si v šedesátých a sedmdesátých letech minulého století dopisoval, je jednou z hlavních postav románu *Černá tlupa*. Dokonce mu zde ponechal i nezměněné příjmení. Pouze křestní jméno změnil na Oldřich. I on se však učí klempířem.

Alter ego Egona Hostovského v jeho prvním románu *Stezka podél cesty* je student Karel Horn, v románu *Černá tlupa* Jiří Karnet, ve *Žháři* hostinského syn Kamil Simon, v povídce *Návrat z Osamělých buřičů* Alex Braun. I on, stejně jako Egon Hostovský, podstupuje dramatickou anabázi Francií v roce 1940, když měl stále v patách německou armádu, a pak řadu měsíců, až do února 1941, zůstává v Lisabonu. Odtud odplouvá na lodi Serpa Pinto stejně jako Egon Hostovský. Již jsem několikrát vzpomněl, že Hostovský se v románu *Všeobecné spiknutí* částečně promítl do postavy Jana Bareše.

Krajinu spisovatelova dětství a mládí připomínají v jeho dílech i různé děje, které mají také reálný základ. Začátky podnikání svého otce Hostovský popisuje v beletrizované podobě jak v *Černé tlupě*, tak později po válce i v povídce *Pomsta z Osamělých buřičů*. Autobiografická je zde zcela jistě i vzpomínka hlavního hrdiny Maxmiliána Pachnera na jeho otce Ferdinanda, který líčí své zážitky z války 1866. V povídce mu tehdy bylo sedm let. Hostovského otec Josef narozený v roce 1861 byl sice tehdy teprve pětiletý, ale jeho o tři roky staršímu strýci Šimonovi bylo osm. Mohlo se tedy jednat o rodinné vzpomínky. Hronovské dětství líčí Egon Hostovský mimo jiné v románu *Černá tlupa* a zážitky z náhodských středoškolských studií ve *Všeobecném spiknutí*. Příhody z dějin města Hronova i regionu najdeme především ve *Žháři*. Reálný základ mají autorem uváděné hladové bouře a dokonce i „podivný konec staříčkého evangelického faráře, kterého zahubily vlastní ovečky“ (HOSTOVSKÝ 1968: 8). Byl jím pastor Josef Šára. Samotný hlavní námět neznámého žháře, který děsí Zbečnov opakovanými uměle založenými požáry, vycházel z události, která se stala již v roce 1855.

Popis regionálních prvků v Hostovského dílech ukazuje, jak i tomuto autorovi psychologizujících a existenciálně laděných děl byl kraj jeho dětství a mládí důležitým, ne-li rozhodujícím zdrojem jeho inspirace.

PRAMENY:

HOSTOVSKÝ, Egon

1933 *Černá tlupa* (Praha: Melantrich)

1968 *Žhář* [1935] (Praha: Československý spisovatel)

1995 *Černá tlupa; Žhář*, ed. O. Hostovská, Spisy Egona Hostovského, sv. 2 (Praha: ERM)

1997 [1938] „Tři starci. Příběh básníka Zdeňka Ondříka“. Spisy Egona Hostovského, sv. 11

(ed. O. Hostovská) (Praha: ERM), s. 151–201

1998 [1969] *Všeobecné spiknutí*. Spisy Egona Hostovského, sv. 9 (ed. O. Hostovská) (Praha: ERM)

LITERATURA:

HOSTOVSKÁ, Olga; SÁDLO, Václav; SVOBODOVÁ, Barbora
2018 *Egon Hostovský a jeho radosti života* (Praha: FF UK)

KLOUZKOVÁ, Markéta
2013 *Panu profesorovi s úctou. Pocta Aleši Fettersovi* (Liberec: Bor, ed. E. Koudelková), s. 73–89.

PEŇÁS, Jiří
2007 „Danyho srdce“. *Týden*, 14, č. 34, s. 34–38

